

ARHEOLOŠKA BAŠTINA VODIČKOG KRAJA

ARHEOLOŠKA BAŠTINA VODIČKOG KRAJA

ČISTA MALA - VELIŠTAK
DRAGIŠIĆ - GRADINA
VELIKA MRDAKOVICA
RAKITNICA - TRI BUNARA
SRIMA - PRIŽBA
SREDNJI VIJEK

MUZEJ GRADA ŠIBENIKA
367. povremena izložba

Nakladnici:
GRAD VODICE
MUZEJ GRADA ŠIBENIKA

Za nakladnike:
BRANKA JURIČEV MARTINČEV
GOJKO LAMBAŠA

Glavna urednica:
GORDANA BIRIN

Autori izložbe i kataloga:
TONI BRAJKOVIĆ
ŽELJKO KRNČEVIĆ
EMIL PODRUG

Fotografije:
ARHIVA MUZEJA GRADA ŠIBENIKA

Grafičko oblikovanje:
M DESIGN STUDIO

Tisak:
TISKARA MALENICA, ŠIBENIK
TRAVANJ 2010.

Lijepo i rodno polje, koje se proteže od Rakitnice do Dazline u duljini do 5 km, mamilo je ljude od najstarijih vremena, da se ondje nastane. Stoga bi trebalo u Rakitnici tražiti starine...

Ovaj smo tekst prenijeli iz knjige don Krste Stošića Sela šibenskoga kotara tiskane godine 1941. On je već tada prepoznao arheološki značaj vodičkoga kraja. Svakako je interesantan podatak da su točno pred stotinu godinu provedena prva, nazovimo ih tako, arheološka istraživanja na vodičkome području. Točnije, godine 1910. je svestrani učitelj Pave Roca istraživao unutar pećine na Šabin brdu. Pronašao je ostatke ljudskih i životinjskih kostiju, kremenih nožića i kamene sjekire. Možda će nas upravo ova izložba potaknuti da nakon punih stotinu godina konačno pokušamo otkriti tajne koje krije ova špilja.

Nakon ovih, arheološkim istraživanjima na lokalitetima vodičkoga područja rukovodili su svi arheolozi Muzeja grada Šibenika: Zlatko Gunjača, Zdenko Brusić, Ivan Pedišić, Marko Menđušić, Željko Krnčević, Emil Podrug i Toni Brajković, a pronađen je niz značajnih lokaliteta koji su iznjedrili atraktivne arheološke nalaze. Napomenimo i to da vodičko područje obiluje lokalitetima na kojima nam tek predstoje istraživanja.

Za ovu smo priliku napravili izbor iz bogatog arheološkog „blaga“ koje nam priča priču o slijedu naseljavanja od prapovijesti do u srednji vijek. U vitrinama su predstavljeni najvažniji istraživani lokaliteti s područja Vodica: Čista Mala - Velištak, Dragišić - Gradina, Velika Mrdakovica, Rakitnica - Tri bunara, Srima - Prižba i Grabovci. Treba, međutim, spomenuti i neke od lokaliteta s kojih potječe manja, ne baš reprezentativna količina slučajnih nalaza: neolitičko nalazište kod Srimске lokve, gradinu Stražišće, vjerojatni vicus na Srimi kod Prižbe, nekoliko antičkih, kasnoantičkih i srednjovjekovnih lokaliteta na Prviću, srednjovjekovno groblje u Gaćelezima...

Recimo i to, kako smo se prije nekoliko godina sasvim slučajno, a zahvaljujući dobroj volji nalaznika Zdravka Lalića iz Čiste Male, nakon duže pauze vratili istraživanju arheološke baštine vodičkoga kraja. Tada nismo ni slutili do kojih ćemo izuzetnih nalaza i rezultata doći. Zahvalimo ovdje i Vladimiru Roci koji nas je izvjestio o nalazu kod Rakitnice za koji se također pokazalo da je od velikog značaja za struku. Upravo su ova novija istraživanja i potakla ideju o izložbi koja će širu javnost upoznati s dosadašnjim rezultatima arheoloških istraživanja u vodičkom kraju u posljednjih gotovo četrdeset godina. Veliku podršku u posljednjim istraživanjima pružio nam je Grad Vodice, a izložbu smo realizirali uz svesrdnu pomoć gospođa Branke Juričev Martinčev i Gordane Birin. Nadamo se da je ovo tek početak uspješne suradnje Muzeja grada Šibenika i Grada Vodica.

Također nam je želja da ova izložba bude dodatni poticaj ideji o osnivanju muzejske ustanove u Vodicama u kojoj bi, dakle, mjesto našao izuzetno vrijedan arheološki materijal.

Autori

ČISTA MALA - VELIŠTAK

Nalazište Čista Mala - Velištak otkriveno je 2007. godine po dojavi gospodina Zdravka Lalića. Lokalitet pripada kasnoj fazi neolitika, odnosno hvarskoj kulturnoj grupi (oko 4500 do 4000 godine prije Krista). Dosad je istraženo oko 80 m² lokaliteta koji se prostire na puno većoj površini od nekoliko hektara. Nakon pozitivnih i značajnih rezultata dobivenih tijekom prvih triju arheoloških kampanja, i u sljedećim sezonama planiramo nastaviti s iskopavanjem ovog kasnoneolitičkog naselja u Velimskom polju.

Od značajnijih dosadašnjih nalaza, treba spomenuti ostatke nadzemne kuće - podnicu od nabijene žute gline i kružno kućno ognjište s podlogom od posloženog kamenja. Riječ je o prvom

istraženoj kući hvarske kulture na području Dalmacije, te jednoj od rijetkih iz vremena neolitika. Uz to, otkriven je i sustav većih i manjih pravilnih kružnih jama, koje su mogle imati različite funkcije: od skladišnih prostora do mjesta za kuhanje, o čemu svjedoče ostaci vatrišta u njima.

Među sitnim materijalom prevladavaju keramički ulomci zdjela, lonaca, šalica i tanjura. Nađena je i velika količina tipičnih neolitičkih alati: kremenih noževa i strugalica, zatim spatula, gladilica i igala izrađenih brušenjem životinjskih kostiju, te žrvnjeva, sjekira, batova i brusova načinjenih glačanjem prirodnog kamenja.

Analize životinjskih kostiju pokazuju da se gospodarstvo stanovnika ovog naselja u Velimskom polju, pred više od 6000 godina, zasnivalo na uzgoju domaćih životinja (uglavnom ovaca i koza), a da je lov na divljač bio sveden na minimum. Od biljnih vrsta, u prehrani je korišteno više vrsta pšenice, te ječam, raž i zob.

DRAGIŠIĆ - GRADINA

Brdo Gradina (kota 166 m) nalazi se između Dragišića, Gaćeleza i Grabovaca, na južnom rubu Velimskog polja, i tipični je primjer prapovijesnog visinskog naselja koje dominira svojom širom okolicom. Zahvaljujući saznanjima koja su donijele brojne arheološke istraživačke kampanje (1972., 1976., 2001., 2002. i 2003. godine), može se reći da Gradina kod Dragišića pripada među najznačajnija naselja prapovijesnih Liburna, koje nije izgubilo na važnosti ni u razdoblju Rimskog carstva.

Samo naselje unutar bedema na vrhu brda istraženo je u manjoj mjeri, a više je pozornosti bilo usmjereno na nekropolu (groblje) koja se nalazi na istočnoj padini Gradine, duž pristupnog puta koji je vodio u naselje. Dosad je istraženo pedesetak grobnica, a ukupni broj pokojnika je bio puno veći, budući je u najvećem broju slučajeva zabilježeno višestruko ukapanje u iste grobne rake. Istraženi dio nekropole datiran je od 5. stoljeća prije Krista do 2. stoljeća poslije Krista, što otprilike odgovara ukupnom vremenu trajanja naselja na Gradini. Pokojnici su na onaj svijet odlazili dobro „opremljeni“ svime što su koristili i za života.

Na nekropoli su uočljive promjene u pogrebnim običajima, kao i u samom obliku grobnica tijekom stoljeća. Od 5. do 3.

stoljeća prije Krista, grobovi imaju oblik jednostavnih zemljanih raka koje su na površini bile markirane vijencem od jednog reda posloženog kamenja. Grobnice su zatim, tijekom 2. i 1. stoljeća prije Krista, građene u obliku pravilnih četverokuta, od nekoliko redova tesanih kamenova i poklopljene kamenom pločom. U oba navedena tipa grobnica, pokojnici su bili položeni na leđima, a grobni prilozilci prineseni uz njih. Na prijelazu era, a pogotovo tijekom 1. stoljeća poslije Krista, pod utjecajem Rima dolazi do prijelaza na incineracijski ritus: pokojnici bi najprije bili spaljeni na svojevrsnoj lomači, da bi, potom, njihov pepeo i svi prilozilci bili položeni u škrapu ili, pak, u urnu, te zatrpani zemljom.

VELIKA MRDAKOVICA

Velika Mrdakovica je brdo oko 1,5 kilometar udaljeno od Zatona u pravcu zapada, nedaleko „stankovačke ceste“. Najzaslužniji za njenu popularizaciju u stručnim krugovima šibenskog Muzeja je bio pokojni Mile Ševerdija, tadašnji muzejski povjerenik u Zatonu, koji je godinama donosio sakupljao

površinske nalaze i na taj način ukazao na potrebu istraživanja ovog izuzetno značajnog lokaliteta. Istraživanja je vodio Zdenko Brusić između 1969. i 1974., a zbog obilja nađenih predmeta čak se i pretpostavilo kako se na tom mjestu radi o Aruzoni, liburnskom i rimskom gradu, spominjanom od antičkih izvora.

Velika Mrdakovica ima kontinuitet naseljavanja od 4. stoljeća prije do 3. stoljeća poslije Krista. Na njenoj nekropoli otkriveno je 117 grobova koji uglavnom pripadaju vremenu Rimskog carstva. Nekoliko ih je prapovijesnih (željeznodobnih liburnskih), a kao kuriozitet se javlja i jedan grob iz starohrvatskog vremena, dugo nakon što je svaki život na ovom mjestu prestao postojati. Na osnovi materijala i načina ukapanja podijeljeni su u tri faze. Prve dvije su inhumacijske čija je karakteristika višestruko ukapanje. Najstariji grobovi iz 4. i 3. stoljeća prije Krista položeni su u zemlju uz djelomično priklesani živac s rijetkim prilozilcima: fibulama, iglama i jantarnim nakitom. Tijekom druge faze (3. - 1. stoljeće prije Krista) javlja se u velikim pravokutnim grobovima helenistička reljefna keramika proizvedena u grčkim kolonijama na Jadranu i južnoj Italiji, te namijenjena bogatijem sloju liburnske aristokracije. Često su helenističke posude u grobovima nađene kojima s rimskom, italiskom sigilatoma što ukazuje na dugu upotrebu grobnica, sve do Neronova doba (sredina 1. stoljeća). To je vrijeme vladavine Rimljana s kojima u modu dolaze i novi trendovi spajajući se s onim autohtonima, što se vidi i u načinu sahrane. Pokojnik se spaljuje na lomači, a njegove dogorene kosti zalijevane su vinom i polažene u keramičku urnu. Oko i unutar urne položene su pokojnikove osobne stvari. Uokolo urni su, osim raznovrsnog drugog materijala (stakleno posuđe, prstenje, pojasne kopče, fibule...), primjećene i velike količine razbijenih posuda iz kojih se prilikom rituala ukopa ispijalo vino da bi se potom bacale i odlagale u grob. Ovaj običaj, osim još na dragišićkoj nekropoli, dosad nije ustanovljen u drugim većim urbanim centrima. Razbijane posude, velikim dijelom pripadaju tera sigilati koja se tijekom vremena nazivala i vasa Arretina ili aretinska keremika, te vasa rubra - crvena keramika, upravo po boji površine.

Samo naselje na Velikoj Mrdakovici je bilo dobro organizirano. Život se odvijao na tjemenu, tj. na vrhu gdje su utvrđeni ostaci ulica i kuća, rađenih od fino klesanog kamenja. U podnožju se nalazila spomenuta nekropola, tj. groblje. Nedaleko se još uvijek nalazi prirodna kaptaza, nadsvođena u rimsko doba, koju domaći ljudi danas zovu Ograđenica. Služila je za opskrbu vodom lokalnog stanovništva, dok se stoka napajala u lokvi u polju, sjeverno od naselja.

RAKITNICA - TRI BUNARA

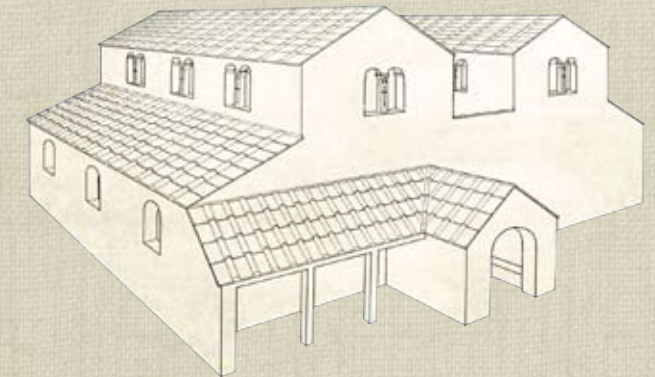
Početkom 2008., zahvaljujući dojavi gospodina Vladimira Roce djelatnicima Muzeja grada Šibenika o „nekim čudnim ciglama“ koje su se pojavile pri kopanju rupa za mlade masline u njegovu polju, došli smo do senzacionalnog otkrića. Podno starog rakitničkog grada, kod Tri bunara, u tjednima koji su bili pred nama polako su se otkrivali obrisi rimske opekarske peći koja je služila za proizvodnju dijelova krovne konstrukcije - krovnih opeka (tegula) i kupa kanalice (imbricesa). Kako se radi o prvom sigurno lociranom nalazu ovakve vrste u Dalmaciji, on ima posebno značenje, a po svojoj je očuvanosti kuriozitet i u okvirima Sredozemlja.

Peć se nalazi u blizini lokve iz koje je sakupljana najvažnija opekarska sirovina - glina. Dimenzije peći su 4 x 2,5 m. Otkopan je prefurnij (ložište), te perforirana rešetka peći. Ispred otvora ložišta, kao i u sloju zemlje koja ga je pokrivala, nađeno je mnoštvo komada tegula, kako prepoznatljivih ulomaka, tako i amorfnih, sinteriranih komada. Tijekom druge arheološke kampanje, u proljeće 2009. otkopali smo nekoliko sondi sa sjeverne, južne i zapadne strane peći na površini od oko 200 m² tražeći zid objekta, ili više njih, uz koji se peć nalazila. Naime, pretpostavili smo kako se radi o proizvodnom pogonu unutar kojeg su se proizvodi oblikovali i pripremali prije, te skladištili nakon pečenja. Zasad arhitektura nije nađena, a da li je uopće i bilo ustanovit ćemo u idućim istraživanjima.

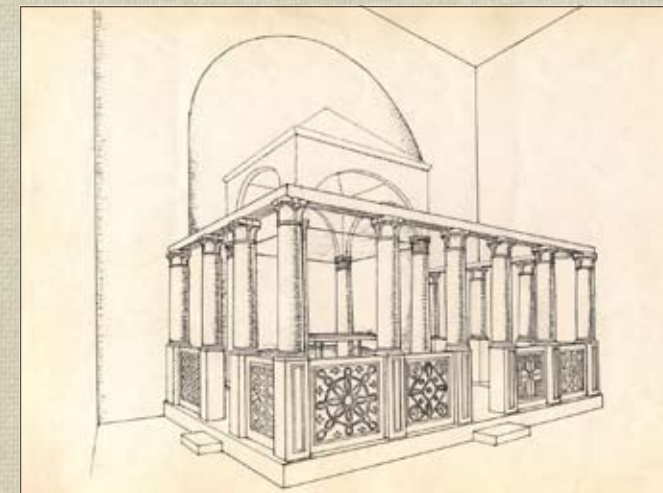
SRIMA - PRIŽBA

Arheološka istraživanja na ovom lokalitetu provodio je od godine 1969. do 1974. Zlatko Gunjača, nakon čega je uslijedila konzervacija istraženih objekata. Otkrivene su dvije jednobrodne bazilike izgrađene u različitim vremenima. Zbog toga ih nazivamo basilicae geminatae ili „crkve blizanke“, tj. dvojne crkve. Namjena ovakvih građevina nije do kraja razjašnjena. Jedna od teza glasi kako su basilicae geminatae spoj

kongregacijskih crkava namijenjenih službi Božjoj i memorijalnih namijenjenih kultu relikvija. Takvih primjera na području rimske Dalmacije, te Sredozemlja ima velik broj. Podizane su u biskupskim središtima i češće u vangradskim arealima, kao na Srimi. Dvojna bazilika na Srimi je ujedno i najkompletnije istražen primjer tog tipa na prostoru Dalmacije.

Sjeverna crkva je starija, a južna joj je nešto kasnije pridružena. Iako mišljenja o vremenu njihove gradnje nisu u potpunosti usaglašena, prevladava ono koje obje crkve smješta u 6. stoljeće,

što je potvrdila stilska analiza kamenog namještaja. Određene preinake inventara odvijale su se i u 7. stoljeću.

Crkve su bile spojene preko dijakonikona i narteksa unutar kojega se, u okviru južne crkve nalaze i grobovi. Oni su otkriveni i istočno od apsida obiju bazilika. U središnjim dijelovima svetišta nalazili su se oltari s ciborijima. Zahvaljujući pronađenom materijalu, moguće je u crtežu vjerno rekonstruirati obje oltarne ograde s pripadajućim pilastrima i plutejima, te ciborijima i oltarnim menzama. Na sjevernoj strani je krstionica gdje još i danas stoji zdenac kružnog oblika, kojim je negirana (poništena) starija križna piscina. Krovšte crkava je bilo raščlanjeno nizom bifora kroz koje je ulazilo danje svjetlo, a strop bogato ukrašen biljnim i geometrijskim motivima u tehnici a fresco u nijansama toplijih boja.

SREDNJI VIJEK

Ne ulazeći ovom prilikom dublje u povijesne teme vodičkoga kraja, pokušat ćemo pregledom starohrvatskih lokaliteta prikazati slijed naseljavanja na ovom području počevši od 8. pa do u 16. stoljeće.

Prvi nalazi koji nam govore o tome da su Hrvati ovdje već u 8. stoljeću pronađeni su u jednom grobu podno Velike Mrdakovice, ukopanog među one ranije, antičke. U njemu su pronađene dvije keramičke posude i željezni nož. Iz ovog, nazovimo ga, poganskog horizonta grobova (jer Hrvati u to vrijeme još nisu prihvatili kršćanstvo), slučajno su otkriveni, ali neistraženi, grobovi na lokalitetu Čista Velika - Paljevine.

Iz nešto kasnijeg vremena, dakle, razdoblja od 9. do 12. stoljeća, otkriveni su grobovi, opet slučajno, ostavši neistraženi u mjestima vodičkog zaleđa, Gačelezima i Grabovcima. Riječ je o grobovima koje na osnovi nalaza datiramo upravo u spomenuto razdoblje, dakle, vrijeme kad Hrvati već žive u okviru svoje države. Za očekivati je, i nadamo se da bi trebala i započeti arheološka istraživanja koja će nam rasvijetliti ova prva stoljeća po dolasku Hrvata. Na ovim su lokalitetima pronađene prekrasne nakitne izrađevine, od kojih posebno ističemo prilično rijetke, tzv.

četverojagodne naušnice.

Šetajući kroz stoljeća, dolazimo tako do još jednog lokaliteta koji bi svakako trebalo istraživati. Riječ je o srednjovjekovnoj utvrdi Rakitnica koja zasigurno krije mnoge priče i događaje koji su se odigrali u njenoj burnoj povijesti.

Nalazi se u plodnom polju između Vodica i Gačeleza. Don Krsto Stošić o njoj govori kao o sjedištu starohrvatske županije Luka. U povijesnim izvorima Rakitnicu nalazimo u ispravi kralja Ludovika od 16. prosinca 1358. godine u kojoj potvrđuje povlasticu hrvatsko-dalmatinskog bana Ivana Čuza. Između ostalog, u ovoj ispravi se Rakitnica dodjeljuje Šibenčanima u znak vjernosti banu.

U povijesnim ispravama nalazimo podatke i o gradnji ili popravku utvrde Rakitnica iz 1509. godine u kojoj vlasnici sela Rakitnice, šibenski plemići Jurić, Simeonić, Dragoević, De Grisanis, Linjičić, Dobroević i Teodošević učiniše ugovor s predstavnicima sela o „pravljenu klacine“. Napomenimo i to, kako su Šibenčani godine 1570. za boj protiv Turaka postavili jake posade u nekim utvrdama, među kojima se spominje i Rakitnica. Turci su je ipak slijedeće godine osvojili, a zabilježeno je i to, kako je 1588. šibenski plemić Josip Kosirić uzaludno pokušavao preosvojiti.

ARHEOLOŠKA BAŠTINA VODIČKOG KRAJA

Nakon mnogih borbi, Turci Rakitnicu napuštaju godine 1699. Kastel ostaje zapušten, a i danas su vidljivi ostaci utvrde koja je prilično velikih gabarita.

Vidjeli smo dakle, kako vodički kraj upravo „vapi“ za arheološkim istraživanjima na brojnim lokalitetima koji se ovdje nalaze. Nadamo se kako ćemo u skoroj budućnosti, zahvaljujući upravo suradnji s Gradom Vodicama, biti u mogućnosti postaviti još poneku izložbu o rezultatima arheoloških istraživanja.

ISBN 978-953-6844-21-0